

Sammanfattning
Rapport 2013:5

Studie- och yrkesvägledning i grundskolan

Sammanfattning

Skolinspektionen har granskat studie- och yrkesvägledningen i totalt 34 grundskolor i hela landet.

På varje skola har Skolinspektionen bedömt kvaliteten på studie- och yrkesvägledningen utifrån vissa, på förhand definierade, kriterier.¹ Denna rapport presenterar det sammanvägda resultatet från granskningen i sin helhet.

En utgångspunkt för granskningen är att en väl fungerande studie- och yrkesvägledning skapar en betydelsefull grund för elevens möjligheter att kunna fatta viktiga beslut för framtiden.

Granskningen utgår från tre huvudfrågeställningar:

- Ges alla elever tillgång till kontinuerlig vägledning² av sådan kvalitet att eleverna kan göra medvetna och väl underbyggda val av fortsatt utbildning och yrkesinriktning?
- Ger rektorn riktlinjer och förutsättningar för vägledningen så att den blir hela skolans ansvar?
- Tar huvudmannen ansvar för att skolornas studie- och yrkesvägledning fungerar på ett tillfredsställande sätt?

För att svara på dessa frågor har Skolinspektionen genomfört intervjuer med rektor, huvudmän, studie- och yrkesvägledare, lärare samt elever i årskurs 9 på skolorna. Granskningens resultat grundar sig också på en enkätundersökning med elever i årskurs 9 och 4³ samt på skolornas och huvudmännens planeringsdokument för studie- och yrkesvägledningen.

Granskningen visar att studie- och yrkesvägledningen är lågt prioriterad i de granskade skolorna. Huvudmannen lämnar över ansvaret för vägledningen till rektorn som i sin tur lämnar vidare till vägledaren. Skolor och huvudmän saknar system för att planera, följa upp och utveckla studie- och yrkesvägledningen. Bristen på aktiv styrning får konsekvenser för studie- och yrkesvägledningen på skolorna och i förlängningen för elevernas rättigheter. Verksamheten begränsas ofta till enskilda satsningar inför gymnasievalet och studie- och yrkesvägledningen ses inte som en process som löper genom hela elevernas utbildning och inte heller som ett område där all personal på skolan samverkar. Till exempel har ingen skola i granskningen formulerat konkreta mål för skolans arbete med att motverka traditionella könsmönster eller för att bidra till att elevens studie- och yrkesval inte begränsas av kön eller social eller kulturell bakgrund.⁴

Rapportens iakttagelser och slutsatser gäller de 34 skolor och 21 huvudmän som ingår i granskningen och avser därmed inte att ge en nationell bild av förhållandena inom området. De skolor som ingår i granskningen

”... studie- och yrkesvägledningen är lågt prioriterad i de granskade skolorna”

1 Se bilaga Bedömningspunkter och kriterier

2 Se Ord och begreppslista för Skolinspektionens definition av Kontinuerlig vägledning

3 I skolor som inte har årskurs 4 har istället elever i årskurs 6 eller 7 svarat på enkäten. Se Metod och genomförande för en mer utförlig beskrivning av hur Skolinspektionen genomfört granskningen.

4 Lgr 2011 avsnitt 1 Lgr 2011 avsnitt 2.6

visar dock i hög utsträckning liknande brister. Då dessa brister även överensstämmer med resultat från utredningar och utvärderingar som bland annat Skolverket genomfört⁵ finns anledning att anta att de utvecklingsområden som Skolinspektionen identifierar i denna rapport behöver utvecklas även på andra skolor.⁶

Huvudresultat

- Det finns omfattande brister i skolors och huvudmäns arbete med att planera och följa upp studie- och yrkesvägledningen.

”Vägledningen planeras inte som en del av skolans övriga verksamhet ...”

Många skolor saknar mål för verksamheten som preciserar vad skolan vill uppnå med studie- och yrkesvägledningen. Huvudmän och rektorer har inte konkretiserat hur de ska nå de nationella målen i den egna verksamheten. I många fall har rektorn inte gett riktlinjer för hur studie- och yrkesvägledningen ska organiseras och genomföras på skolan. Vägledningen planeras inte som en del av skolans övriga verksamhet och skolans insatser utvärderas inte i förhållande till elevernas behov och efterfrågan. Huvudmännen har sällan system och rutiner för planering, uppföljning och utveckling av verksamheten. En majoritet av huvudmännen saknar också system för resursfördelning till skolornas studie- och yrkesvägledning och i de fall en sådan finns utgår den i regel från antal elever och inte från en uppskattning av elevernas behov av vägledning.

- Eleverna får inte studie- och yrkesvägledning kontinuerligt under sin utbildning och studie- och yrkesvägledningen betraktas inte som hela skolans ansvar.

”De granskade skolorna saknar rutiner för samverkan och planering ...”

De brister som finns i rektorers och huvudmäns styrning och ledning får konsekvenser för den studie- och yrkesvägledning som eleverna får. Rektorer och huvudmän ser inte till att studie- och yrkesvägledningen integreras kontinuerligt i utbildningen. Studie- och yrkesvägledaren måste ofta prioritera det mest nödvändiga arbetet och de vägledande insatserna koncentreras i hög grad till elevernas gymnasieval i årskurs 9. Det finns få exempel på tidigt arbete med syfte att främja elevernas beredskap inför arbetslivet. Skolorna arbetar inte heller målinriktat för att eleverna ska utveckla förmågor som de behöver för att kunna göra väl underbyggda studie- och yrkesval. De granskade skolorna saknar rutiner för samverkan och planering av frågor som rör studie- och yrkesvägledningen. De lärare som intervjuats i granskningen känner ofta inte till sitt ansvar i arbetet med att uppnå målen för verksamheten och är inte införstådda med hur studie- och yrkesvägledningen kan integreras i deras ämnen.

⁵ Skolverket 2004a, Skolverket 2005, Skolverket 2008, Skolverket 2007

⁶ Längst bak i denna rapport finns det underlag som Skolinspektionen använt för att bedöma studie- och yrkesvägledningen i skolorna. Bilagan Bedömningspunkter och kriterier kan användas i arbetet med att utveckla studie- och yrkesvägledningen på den egna skolan.

- Skolorna arbetar inte aktivt för att motverka begränsningar i elevernas studie- och yrkesval utifrån kön, social eller kulturell bakgrund.

Granskningen visar att skolorna ofta stannar vid att konstatera att elevernas gymnasieval och intresseområden påverkas av vilket kön och vilken social och kulturell bakgrund de har. Företrädare ur samtliga intervjugrupper på skolorna ger uttryck för att vilja motverka stereotypa gymnasieval. Trots det har skolorna inte ett målinriktat arbete med syfte att motverka socialt reproducerande mönster i elevernas gymnasieval. Personalen saknar kunskap om hur de ska bedriva ett arbete för att motverka begränsningar hos eleverna och ofta har personalen på skolan inte definierat vad de vill motverka eller varför en sådan målsättning är viktig. Brister i skolans studie- och yrkesvägledning medför att elever i samband med gymnasievalet i högre grad hänvisas till sina egna nätverk. Det innebär en ökad risk för att sociala mönster reproduceras i elevernas gymnasieval och livsval.

” ... ökad risk för att sociala mönster reproduceras ...”

Aktuella bestämmelser:

Enligt skollagen ska elever i alla skolformer utom förskolan och förskoleklassen ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet kan tillgodoses. Även den som avser att påbörja en utbildning ska ha tillgång till vägledning. Skollagen anger vidare att den som anställs utan tidsbegränsning för studie- och yrkesvägledning ska ha en utbildning avsedd för sådan verksamhet. Den som inte uppfyller kravet enligt första stycket får anställas för studie- och yrkesvägledning för högst ett år i sänder.⁷

Utbildningen i grundskolan ska, enligt skollagen, utformas så att den bidrar till personlig utveckling samt förbereder eleverna för aktiva livsval och ligger till grund för fortsatt utbildning.⁸

Enligt läroplanen ska skolan ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola kan göra väl underbyggda val av fortsatt utbildning och yrkesinriktning.⁹ Vidare anger läroplanen att skolans mål är att varje elev kan granska olika valmöjligheter och ta ställning till frågor som rör den egna framtiden, har inblick i närsamhället och dess arbets-, förenings- och kulturliv, och har kännedom om möjligheter till fortsatt utbildning i Sverige och i andra länder. Alla som arbetar i skolan ska verka för att utveckla kontakter med kultur- och arbetsliv, föreningsliv samt andra verksamheter utanför skolan som kan berika den som en lärande miljö, och bidra till att elevens studie- och yrkesval inte begränsas av kön eller av social eller kulturell bakgrund. Läraren ska bidra med underlag för varje elevs val av fortsatt utbildning, och medverka till att utveckla kontakter med mottagande skolor samt med organisationer, företag och andra som kan bidra till att berika skolans verksamhet och förankra den i det omgivande samhället. Studie- och yrkesvägledaren, eller den personal som fullgör motsvarande uppgifter, ska informera och vägleda eleverna inför den fortsatta utbildningen och yrkesinriktningen och särskilt uppmärksamma möjligheterna för elever med funktionsnedsättning, och vara till stöd för den övriga personalens studie- och yrkesorienterande insatser.¹⁰

Rektorn har ansvaret för skolans resultat och har, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att samverka med skolor och arbetslivet utanför skolan utvecklas så att eleverna får konkreta erfarenheter av betydelse för deras val av fortsatt utbildning och yrkesinriktning, att den studie- och yrkesinriktade verksamheten organiseras så att eleverna får vägledning inför de olika val som skolan erbjuder och inför fortsatt utbildning samt att personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter.¹¹

7 2 kap. 29-30§ § skollagen (2010:800)

8 10 kap. 2§ skollagen

9 Lgr 2011 avsnitt 2.2

10 Lgr 2011 avsnitt 2.6

11 Lgr 2011 avsnitt 2.8

Regelbunden tillsyn av alla skolor

SKOLINSPEKTIONEN granskar skolverksamhet, förskola, fritidshem och annan pedagogisk verksamhet. Utgångspunkten är de lagar och regler som finns för verksamheten.

Kvalitetsgranskning inom avgränsade områden

SKOLINSPEKTIONEN granskar kvaliteten i skolor och andra verksamheter inom avgränsade områden. Granskningen ska leda till utveckling.

Anmälningar som gäller förhållandet för enskilda elever

ELEVER, FÖRÄLDRAR och andra kan anmäla missförhållanden i en skola till Skolinspektionen, till exempel kränkande behandling eller uteblivet stöd till en elev

Fristående skolor

– kontroll av grundläggande förutsättningar

SKOLINSPEKTIONEN bedömer ansökningar om att starta fristående skolor. Bedömningen innebär en grundläggande genomgång av skolans förutsättningar inför start.